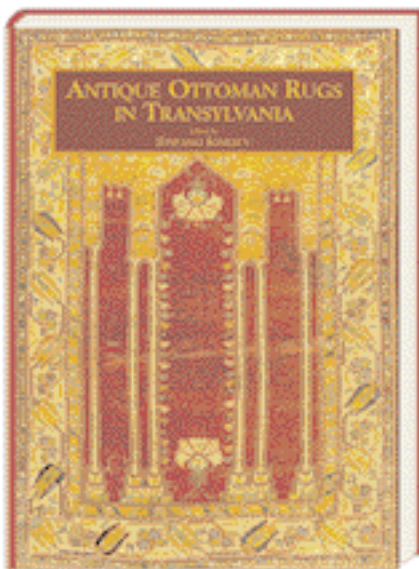

Mirificul univers al covoarelor anatoliene din Transilvania

Oțțiunea pentru prezentarea volumului Antique Ottoman Rugs in Transylvania are multiple rațiuni, ce pot fi cu greu ierarhizate. Acest impecabil catalogue raisonné al celui mai bogat și bine conservat fond de covoare otomane de mici dimensiuni din afara lumii islamice (380 de piese și fragmente) este, îndrăznim să spunem, o achiziție obligatorie pentru specialiști, colecționari dar și pentru iubitorii de frumos care doresc să se inițieze în domeniu. Poate mai ales pentru cei din România. Între altele, pentru că valoroasele piese ce fac obiectul cercetării acestui volum - a cărui substanță și ținuta tipografică ireproșabilă îl situează în galeria marilor lucrări de referință dedicate pe plan mondial covoarelor orientale - aparțin patrimoniului artistic al României iar principalul său arhitect este un român. Să adăugăm că, deși trăiește și activează în Italia, domnul Ștefan Ionescu, colecționar și specialist în "covoristică", a reușit - uneori, chiar mai bine decât instituții sau specialiști din țară - să catalizeze perceperea externă a patrimoniului textil din România în "cheie europeană". În

sfârșit, dar nu în ultimul rând, ar mai fi de spus că lucrarea pe care o supunem atenției cititorilor atestă că neglijarea artelor decorative, sub pretextul că sunt "arte minore", este lipsită de temei. Atunci când profesionalismul se logodește cu pasiunea - și așa stau lucrurile în cazul co-autorilor lucrării Vechi covoare otomane din Transilvania - devine ușor de demonstrat că marile creații din domeniul artelor decorative nu sunt cu nimic mai prejos decât operele subsumate, potrivit unei convenții caduce, "artelor majore".

*Stefano Ionescu (autor și editor), Alberto Boralevi, Andrei Kertesz, *Antique Ottoman Rugs in Transylvania*, Roma, 2005, 228 p. (Volumul în format 24 x 34 cm include 275 fotografii color și 25 în alb-negru ale pieselor examinate, precum și 18 fotografii color ale bisericilor transilvănene care expun covoare otomane, precum și 60 de alte ilustrații în alb-negru).

Laborioasa sa pregătire pentru tipar a durat aproape 5 ani și a beneficiat de concursul unei ample echipe, între ai cărei membri se impun menționați: Radu Ardevan, Ferenc Batári, Mircea Dunca, Gernott Nussbächer, Șerban Turcuș. Realizarea volumului datorează enorm doamnei Rodica Dinulescu, expert în restaurare textilă de la Muzeul Bruckenthal din Sibiu, domnului Ervin Hellmann, episcopul Bisericii Negre din Brașov, și lui Arpad Udvardi (Brașov), realizatorul majorității fotografiilor color.

Publicarea lucrării a devenit posibilă grație aprobării oficiale, primite de dl. Stefano Ionescu din partea Consistoriului Superior al Bisericii Evanghelice C.A. din România, din partea fiecărei parohii săsești sau maghiare din Transilvania, precum și a muzeelor din România de a alcătui un catalog exhaustiv al covoarelor anatoliene, anterioare secolului al XIX-lea, aflate în țară. Proiectul, sprijinit încă din faza inițială de către Ministerul Culturii și Cultelor din România, de Ambasada României pe lângă Sfântul Scaun și de domnul Alexandru Lungu, directorul Muzeului Brukenenthal, a fost sponsorizat, printre alții, de Maurizio Marinella (Napoli), The Wolf Foundation (New York) și de Ratiu Family Foundation (Marea Britanie).

Edițiile în limba engleză (trad. Brenda Walker, Lidia Ionescu, Jill Tilden) și italiană (trad. Teresa Maddalena) au fost lansate cu ocazia deschiderii, la Roma, a expoziției *Tappeti Anatolici dalla Transylvania sec. XVI-XVIII* (5-29 aprilie 2005). Varianata în limba română este programată să apară în toamna lui 2006. Este, de asemenea, în pregătire ediția în limba germană.

În sfârșit, dar nu în ultimul rând, ar mai fi de amintit că dl. Șt. Ionescu a perfectat recent, cu conducerea *Muzeului de Artă Islamică* din Berlin, găzduirea în incinta complexului muzeal *Pergamon*, în perioada octombrie 2006-ianuarie 2007, a unei expoziții cu 24 de covoare otomane din colecții transilvănene.

Opinia experților

Golul imens pe care îl umple volumul *Vechi covoare otomane din Transilvania* se poate deduce și din atenția ce i-a fost acordată, încă din faza de proiect, de către publicația britanică *Hali* (cea mai importantă revistă din lume dedicată exclusiv covoarelor orientale). În numărul 137 (noiembrie-decembrie 2004), *Hali* își deschidea pentru prima oară paginile unui autor român, găzduind articolul *Transylvanian Tale*, semnat de Ștefan Ionescu. Curând după apariția lucrării, mai exact în nr. 139 (martie-aprilie 2005), marele expert britanic Michael Franses (deținătorul editurii *Textile-art*, specializată în cărți despre covoare) îi dedica o foarte elogioasă recenzie. În opinia lui Franses volumul editat de Ștefan Ionescu “este realizat impecabil, bazat pe o cercetare aprofundată și foarte bine scris; tocmai de aceea el este o «achiziție obligatorie» pentru toate bibliotecile profilate pe covoare, precum și pentru bibliofilii interesați de cărțile dedicate acestora”.

Fără a avea pretenția de a surprinde toate elementele ce întemeiază o asemenea apreciere, vom încerca să semnalăm succint cel puțin câteva dintre ele.

Structura lucrării

Propunând unghiuri de abordare diferite dar complementare ale temei anunțate în titlu, capitolele volumului oferă cea mai completă și documentată “dare de seamă” asupra fondului de covoare otomane din Transilvania.

Capitolul I - *Scurt istoric al studiilor despre covoarele din Transilvania*, întocmit de Ștefan Ionescu și A. Kertesz (muzeograf la Muzeul Brukenthal), trece în revistă bibliografia anterioară în domeniu, precum și principalele manifestări expoziționale în cadrul cărora au fost prezentate covoare anatoliene din Transilvania. El anunță, de asemenea, una dintre finalitățile majore ale volumului - amendarea, cu argumente solide și verificabile, a lungului șir de informații inexacte și opinii discutabile ce au fost avansate de-a lungul timpului în legătură cu proveniența, circulația și caracteristicile fondului de covoare transilvănean.

Capitolul II - *Transilvania și covoarele turcești*, realizat de de A. Kertesz cu sprijinul mai multor specialiști, clarifică importanta problemă a provenienței covoarelor otomane

Covor 'Ghirlandaio' - Anatolia de Vest

Mijlocul sec. XV, 130 x 187 cm, 840 noduri/dm²
BISERICA EVANGHELICĂ, HĂLCHIU, inv. 23**

PAGINI DOCUMENTARE

Amvonul Bisericii Negre din Braşov, flancat de o varietate de covoare otomane. Aici sunt expuse peste 100 de piese anterioare sec. XIX. În vederea fotografierii - efectuată în incinta Bisericii, în condiții profesionale -, toate covoarele au fost spălate.

Covor Ushak "cu stea"- Anatolia de Vest

Sfârșitul sec. XVI, 123 x 204 cm, 2880 noduri/dm²
Este unul dintre puținele covoare de secol XVI din impunătoarea colecție a Bisericii Negre, al cărei interior (inclusiv covoarele) a fost distrus în întregime de incendiul din 1689
BISERICA NEAGRĂ, BRAȘOV, inv. 173

Covor "Lotto" - Ushak, Anatolia de Vest

A doua jum. a sec. XVI, 121 x 201 cm, 1340 noduri/dm²
Această piesă, cu adevărat unică, este considerată de specialiști cel mai vechi covor "Lotto" din Transilvania. Provine de la Biserica Evanghelică din Sânpetru, inv. 13
BISERICA NEAGRĂ, BRAȘOV

Covor "de Transilvania" cu dublă nișă - Anatolia de Vest

Încep. sec. XVII, 115 x 156 cm, 1520 noduri/dm²

Splendid exemplar de covor cu dublă nișă. Câmpul prezintă motivul vasului, întâlnit adesea la piesele timpurii; la colțurile acestuia se observă tipicele rozete mari și frunze în formă de pană. Caracteristica bordură cu cartușe alb/galben pe fond roșu-cărămiziu conferă luminozitate întregii compoziții.

BISERICA NEAGRĂ, BRAȘOV, inv. 271

Covor de rugăciune "de Transilvania"- Anatolia de Vest

A doua jum. a sec. XVII, 128 x 153 cm, 1220 noduri/dm²

Toate elementele compoziției (câmpul, profilul nișei, colțurile superioare, bordura principală) acestui superb covor sunt tipice pentru stilul otoman. Motivele decorului, exclusiv vegetal, sunt inspirate din repertoriul celor patru flori (și ele tipice?): garoafe, lalele, zambile, trandafiri. Piesa se află într-o stare de conservare excepțională.

BISERICA NEAGRĂ, BRAȘOV, inv. 192

Covor "de Transilvania" cu șase coloane - Anatolia de Vest

A doua jum a sec. XVII, 124 x 176 cm, 1300 noduri/dm²

Se numără printre cele mai frumoase piese de acest gen din lume. Coloanele ce delimitează nișa centrală sunt dublate de o serie de flori delicate. La vârful și la baza nișei apar garoafe mari cu un desen detaliat. Bordura este alcătuită dintr-un spectaculos meandru cu garoafe și lalele, tipice (florile sau meandru cu flori?) stilului otoman.

BISERICA NEAGRĂ, BRAȘOV, inv. 228

PAGINI DOCUMENTARE

din Transilvania. Concluzia, întemeiată pe argumente solide, este că principala cale prin care acestea au ajuns în zonă, între mijlocul secolului XV și sfârșitul secolului XVIII, a fost comerțul direct cu turcii. În plus, capitolul răspunde în mod convingător la încă două întrebări-cheie: de ce s-au acumulat atât de numeroase piese de acest gen în Transilvania și cum se face că ele au fost păstrate atât de bine.

Capitolul III - *Tipologia covoarelor otomane din Transilvania*, elaborat cu minuție de bijutier de Șt. Ionescu, oferă înfinit mai mult decât o simplă taxonomie a pieselor cărora le este dedicat volumul. El abordează frontal problema esențială a terminologiei. Subliniind că, departe de a fi un element secundar, denumirile asociate diferitelor grupuri de covoare joacă un rol important în realizarea unor clasificări pertinente, autorul pledează pentru adoptarea celor propuse de studii apărute în ultimele decenii, deja consacrate în literatura internațională de specialitate.

Capitolul IV, intitulat simplu *Catalog*, ocupă locul central în economia lucrării. Avându-i drept co-autori pe Alberto Boralevi (expert internațional în domeniu, președintele Comitetului Academic ICOC / *International Congress on Oriental Carpets*) și Șt. Ionescu, el reproduce în impecabile ilustrații color 225 de piese, selectate, după criteriul reprezentativității, dintre toate tipurile existente în totalul de 370 covoare otomane ce se mai găsesc astăzi în Transilvania.

Capitolul V - *Colecții*, semnat de Șt. Ionescu, oferă date esențiale despre ansamblul colecțiilor, mai mari sau mai mici, de covoare otomane din Transilvania existente astăzi în România. Corelat cu harta de la

paginile 174-175 (autor: Radu Olteanu), ce indică localitățile transilvănene în care s-au păstrat cele mai multe dintre aceste piese excepționale, capitolul poate fi privit, în egală măsură, ca un ghid indispensabil și ca o invitație adresată cititorilor de a merge să vadă *in situ* splendidele creații textile realizate în veacurile XV-

Covor de rugăciune "Chintaman" - Selendi, Anatolia de Vest

Încep. sec. XVII, 108 x 166 cm, 720 noduri/dm²
BISERICA SF. MARGARETA, MEDIAȘ, inv. 528

XVIII de meșteri covorari (folosim masculinul, deși majoritatea persoanelor anonime care le-au dat viață, au fost, fără doar și poate, ... femei). Turul include Brașovul - mai exact spus, Biserica Neagră, Biserica Blumăna, Biserica Bartolomeu și Biserica Luterană Maghiară - ,bisericile evanghelice din localități situate în preajma Brașovului (Bod, Codela, Ghimbav, Hălchiu, Hărman, Râșnov și Sânpetru), bisericile evanghelice din

Rupea, Biertan, Sebeș și Bistrița, Biserica Mănăstirii din Sighișoara, Biserica Sfânta Margareta din Mediaș, Muzeul Național Brukenthal din Sibiu, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca și Muzeul Național de Artă al României din București. Lista include și colecția Dan Nasta, marele iubitor de covoare

otomane și scoarțe românești de la care, așa cum mărturisește Ștefan Ionescu, s-a "molipsit" cu pasiunea de a colecționa și cerceta piese aparținând acestui domeniu al artelor decorative.

Volumul include și șase anexe extrem de utile. Ne vom opri în acest punct doar asupra Anexei I, ce prezintă succint viața și activitatea lui Emil Schmutzler (membru al unei eminente familii de sași brașoveni). Acestui colecționar de excepție, fin cunoscător al domeniului, i se datorează monumentală lucrare *Altorientalische Teppiche in Siebenburgen*, publicată în 1933 la Leipzig, într-un tiraj de 325 de exemplare (în rarele ocazii când vreunul dintre ele apare la licitațiile unor case occidentale, prețul de adjudecare ajunge la 1 000 de euro).

Până la apariția volumului examinat în aceste rânduri, cartea-album a lui Schmutzler a constituit, pentru generații de cercetători și pasionați cea mai precisă și bogată sursă de informare despre covoarele turcești din Transilvania. Referindu-ne la acest precursor, nu putem să nu notăm un gest de mare eleganță din partea coautorilor "noii Biblii" a covoarelor otomane din Transilvania - acela de a dedica această carte memoriei lui Emil Schmutzler.

Premiere

Fără doar și poate, între motivele ce l-au determinat pe Michael Franses

Foto A. Udvardi

Covoare otomane în corul Bisericii Sf. Margareta din Mediaș. A doua ca importanță din Transilvania, aceasta este colecția cea mai bogată în piese timpurii, între care și patru covoare "Holbein". Cu ocazia fotografierii, toate covoarele au fost spălate, tratate și reponzionate.

Covor "cu păsări" - Selendi, districtul Uşak, Anatolia de Vest

Sec. XVII, 120 x 183 cm, 840 noduri/dm²
Este un covor "cu păsări" (motive care, în pofida denumirii, sunt de inspirație vegetală) din familia covoarelor albe. Bordura cu nori stilizați (așa-numita *cloud-band*) reia un motiv de proveniență chineză.
BISERICA SF. MARGARETA, MEDIAȘ, inv. 503

Covor "cu scorpioni" - Selendi, districtul Uşak, Anatolia de Vest

Mijlocul sec. XVII, 112 x 178 cm, 730 noduri/dm²
Cel mai rar tip de covor alb; în lume se cunosc doar patru exemplare de acest fel. Potrivit teoriilor actuale, motivul "scorpionului" este și el de origine vegetală.
Provine de la Biserica Evanghelică din Richiş
BISERICA SF. MARGARETA, MEDIAȘ, inv. 111

PAGINI DOCUMENTARE

să recomande atât de călduros lucrarea *Antique Ottoman Rugs in Transylvania* s-au aflat și numeroase premiere oferite de aceasta. De pildă, reproducerea în culori a peste 250 de exemplare, clasificate pe tipologii și organizate în funcție de desenul câmpului, al bordurii principale sau al altor elemente compoziționale. Premiere sunt, de asemenea, datarea și atribuirea întregului fond transilvănean, efectuate de expertul internațional Alberto Boralevi, pe baza inventarului realizat de Ștefan Ionescu.

Sinteza informațiilor referitoare la ansamblul fondului transilvănean de covoare, întocmită de Ștefan Ionescu și prezentată inclusiv sub formă de tabele, se înscrie și ea în seria contribuțiilor ce îmbogățesc și rafinează studiul covoarelor înnodate anatoliene din perioada cuprinsă între mijlocul secolului al XV-lea și sfârșitul secolului XVIII. Importanța acestei sinteze derivă din faptul că ea facilitează sesizarea bogăției și a valorii fondului excepțional ce a făcut obiectul cercetării. În plus, așa cum notează însuși autorul, ea a permis stabilirea a o serie de corelații total

ignorete anterior, precum acelea dintre motivele colțurilor câmpului și ale bordurii la covoarele de rugăciune “de Transilvania”.

Avantajele documentării “la zi”

Mai în toate domeniile de cercetare abordările și terminologia ce păreau la un moment dat “definitive” nu rezistă întotdeauna probei timpului. Aflăm, din capitolul III al lucrării, că astfel stau lucrurile și în ceea ce privește studiul vechilor covoare anatoliene. “În timpul care a trecut de la realizarea lucrării de pionierat a lui Schmutzler, ale cărei planșe erau însoțite de legende conținând denumirile în engleză, franceză și germană ale covoarelor prezentate - precizează Șt. Ionescu -, în literatura de specialitate s-a impus o altă terminologie” (p. 44).

Cum autorul nu se rezumă la această constatare, ci prezintă pe larg terminologia folosită în mod curent de publicațiile occidentale cele mai calificate în materie, apreciem că lucrarea *Vechi covoare otomane din Transilvania* este și un foarte util instrument de armonizare a termenilor

Covor “de Transilvania” cu nișă ornamentată - Anatolia de Vest

Mijlocul sec. XVII, 118 x 155 cm, 2470 noduri/dm²
Acest exemplar aparține celei mai rare subgrupe din familia covoarelor “de Transilvania”
Provine din Biserica Evanghelică Parohială din Sibiu
MUZEUL BRUKENTHAL, SIBIU, inv. M. 1626

Covor de rugăciune Ghiordes - Anatolia de Vest

Sf. sec. XVII, 123 x 172 cm, 1010 noduri/dm²
De observat cum la acest splendid covor de rugăciune coloanele își pierd aspectul arhitectonic. Întrucât toate covoarele de rugăciune sunt țesute începând de la capătul mihrabului, ibricul (o aluzie la funcția cultică a acestui gen de covoare) este adesea răsturnat.
MUZEUL BRUKENTHAL, SIBIU, inv. M. 2189

Covoare Ushak, "Lotto", Selendi și "de Transilvania" în Biserica Mănăstirii din Sighișoara

folosiți în literatura română de specialitate cu cei validați astăzi pe plan internațional. Cine o va parcurge va învăța să facă distincția între o serie de covoare "clasice" turcești, precum cele denumite „Bellini”, „Crivelli”, „Ghirlandaio”, „Holbein”, „Lotto”, „Memling”, „Tintoretto” etc. Numeroase alte detalii oferă, la rândul lor, puncte de sprijin importante aceluia care dorește să "citească" în profunzime un covor.

În sfârșit, dar nu în ultimul rând, ne vom opri asupra unei întâmplări recente, de natură să evidențieze un alt important avantaj al informării "la zi". La faimoasă casă de licitații *Nagybazi* din Budapesta s-a oferit, în această toamnă, o copie de covor cu coloane, asemănător celor din Transilvania. Piesa cu pricina, apreciată de "specialiști" drept autentică, era propusă la un preț ridicat, justificat prin mențiunea "piesă de patrimoniu".

Asprimea lăunii, culorile mohorâte și absența acelei sinuoșități a liniilor ce individualizează creațiile anatoliene originale erau tot atâtea semnale de alarmă. Dacă evaluatorii pomenitei copii ar fi avut curiozitatea să citească una dintre cele două ediții deja apărute ale lucrării *Vechi covoare otomane din Transilvania*, ar fi fost în mod cert

feriți de eroare. Pur și simplu pentru că Anexa II include - pe lângă prezentarea lui Teodor Tuduc, un foarte abil meșter covorar născut în Transilvania pe la sfârșitul secolului XIX, autor al unor falsuri care au indus în eroare chiar experți din cadrul unor muzee - și o imagine a "buclușei" copii.

*

Nu putem încheia această succintă prezentare fără a sublinia că, între meritele ei esențiale, se află stimularea activității de conservare a tezaurului reprezentat de cele 380 de piese. În plus, publicarea imaginilor acestora constituie și un eficient mijloc de prevenire a furturilor. Făcându-le cunoscute pasionaților de covoare anatoliene din întreaga lume, ea blochează din start tentativele de furt. Fiindcă, pe piața internațională a artei, piesele bine documentate nu au nici o șansă să fie achiziționate de la altcineva decât de la proprietarul lor de drept.

Marina TUDOR

Volumul prezentat în aceste pagini poate fi cumpărat în librăriile de artă din Roma, Milano, Köln, Paris, Londra, New York. În București se găsește la *Muzeul Național de Artă al României*, la *Muzeul Țăranului Român*, precum și la *Galeria "Palas Antiques"* (Calea Victoriei nr. 100, tel. 021 315 67 43).

Cele mai mari șanse de a intra în posesia lucrării - din a cărei primă ediție în limba engleză au mai rămas doar 100 de exemplare iar în limba italiană puțin peste 100 - le puteți avea accesând adresa www.transylvanianrugs.com (n. red).